

Satysfakcja ze związku małżeńskiego a religijność małżonków

Satisfaction with the marital relationship and the religiosity of the spouses

Wiktorija Ślusarczyk^a, Katarzyna Kwiatkowska^b, Anna Czyżkowska^c

^a Wiktorija Ślusarczyk, Lic., <https://orcid.org/0009-0004-9886-7792>,

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Wydział Studiów nad Rodziną

^b Mgr Katarzyna Kwiatkowska, <https://orcid.org/0000-0002-7535-7763>,

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Instytut Psychologii

^c Dr Anna Czyżkowska, <https://orcid.org/0000-0002-8695-2381>,

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Instytut Psychologii

Abstrakt: Problematyka satysfakcji małżeńskiej cieszy się dużym zainteresowaniem środowisk naukowych i jest poddawana licznym analizom. Badania prowadzone w tym zakresie koncentrują się głównie na poszukiwaniach czynników warunkujących satysfakcję ze związku małżeńskiego. Wśród nich wskazuje się na znaczenie religijności, która wspiera trwałość związku romantycznego i prowadzi do większej satysfakcji z małżeństwa. Niniejsza praca ma na celu weryfikację hipotez i pytań badawczych opartych o literaturę przedmiotu, odpowiadając na pytanie: czy istnieje zależność pomiędzy religijnością personalną a satysfakcją z małżeństwa? Badaniem objęto 86 par małżeńskich, łącznie 172 osoby, których średnia wieku wyniosła 38,49 lat. Religijność badanych osób scharakteryzowano za pomocą Skali Religijności Personalnej Jaworskiego, natomiast pomiaru satysfakcji ze związku małżeńskiego dokonano Kwestionariuszem Quality Marriage Index Nortona (QMI) w adaptacji Czyżkowskiej i Ciecucha. Wyniki uzyskanych badań wskazały jednoznacznie na to, że religijność personalna małżonków ma istotny i pozytywny związek z satysfakcją małżeńską.

Słowa kluczowe: religijność, religijność personalna, satysfakcja małżeńska

Abstract: The issue of marital satisfaction has aroused great interest in the scientific community and has been the subject of many analyses. Research conducted in this field has mainly focused on the search for factors that determine marital relationship satisfaction. Among them, the importance of religiosity has been highlighted, in supporting the durability of romantic relationships and leading to greater marital satisfaction. This research aims to verify hypotheses and research questions based on the literature, answering the question: is there a relationship between personal religiosity and marriage satisfaction? The study included 86 married couples, a total of 172 individuals, whose mean age was 38.49 years. Personal Religiosity was characterized by the Jaworski Personal Religiosity Scale, while marital relationship satisfaction was measured with the Norton's Quality Marriage Index (QMI) questionnaire adapted by Czyżkowska and Ciecuch. The results of the study indicate that spouses' personal religiosity has a significant and positive impact on marital satisfaction.

Keywords: marital satisfaction, personal religiosity, religiosity

Wprowadzenie

Zagadnienie dotyczące małżeństwa, relacji w nim zachodzących i ich uwarunkowań jest od lat szeroko badane w wielu dziedzinach naukowych. Socjologia w głównej mierze podkreśla funkcje i role małżeństwa w społeczeństwie, prawo odnosi się do treści formalnych (por. np. Bieńko, 2008; Kwak, 2009; Tyska, 1990), natomiast psychologia skupia się na

znaczeniu więzi małżonków i jej wpływie na związek, wskazując na czynniki sprzyjające satysfakcji małżeńskiej (por. np. Brudek i Steuden, 2015; Daciewicz, 2014; Orłowski, 2018; Ryś, 1994). Jednak określenie tego, czym jest satysfakcja z małżeństwa, choć intuicyjnie jasne, naukowo nie jest jednoznacznie definiowalne.

1. Teoretyczne wprowadzenie do badań własnych

1.1. Satysfakcja małżeńska i pojęcia pokrewne

Precyzyjne zdefiniowanie pojęcia satysfakcji małżeńskiej nie jest łatwe, ponieważ związek małżeński to zjawisko złożone, na które wpływa wiele czynników (Norton, 1983). W literaturze dla określenia satysfakcji związku małżeńskiego stosuje się wiele terminów pokrewnych. Do najistotniejszych zalicza się: *jakość małżeństwa* (Spanier, 1976; Spanier, Lewis, 1980), *trwałość małżeństwa* (Ryś, 1994; por. także: Dakowicz, 2014), *powodzenie małżeństwa* (Braun-Gałkowska, 1980; Orłowski, 2018), *sukces małżeński* (Janiszewski, 1986; por. także: Brudek i Steuden, 2015) oraz *zadowolenie z małżeństwa* (Senko, 2018).

Spanier i Lewis (1980) jako pierwsi zoperacjonalizowali i wprowadzili pojęcie *jakości małżeństwa*, obejmując nim wszystkie inne terminy pokrewne. Jakość małżeństwa jest subiektywną oceną relacji małżeńskiej budowaną na podstawie kilku wymiarów: poczucia szczęścia, integracji, satysfakcji, przywiązaniu i przystosowaniu partnerów oraz jakości komunikacji. Owa jakość jest więc definiowana poprzez pryzmat spełniania zadań znaczących dla życia małżeńskiego oraz osiągania uznawanych przez partnerów wartości (Spanier, 1976).

Ryś (1994) próbowała uchwycić złożone pojęcie satysfakcji małżeńskiej w dwóch terminach: jakości i trwałości. Według niej wysoka jakość związku małżeńskiego związana jest z: poczuciem satysfakcji i szczęścia, integracją, przystosowaniem i komunikacją. Braun-Gałkowska (1980, 1992) proponuje termin *powodzenie małżeństwa*, które definiuje jako subiektywne poczucie zadowolenia małżonków z tworzonej przez nich relacji, mającej charakter trwałej wspólnoty. Podobnie problem ten ujmuje Orłowski (2018).

Janiszewski (1986) używa terminu *sukces małżeński* i definiuje jakość małżeństwa jako jedność subiektywnych odczuć, które dają się wyrazić jako poczucie szczęścia, a także obiektywnych okoliczności wyrażających się w trwałości relacji małżeńskiej, które są rezultatem procesu przystosowania w perspektywie subiektywnej i obiektywnej (tamże, por. także: Brudek, Steuden, 2015).

Pojęcie *zadowolenie z małżeństwa* jest z kolei opisywane w literaturze jako zgodność pomiędzy tym, co jest obecnie i tym, czego się oczekuje; subiektywne odczucie zadowolenia bądź niezadowolenia. Prezentuje się również podział na zadowolenie ogólne z małżeństwa i zadowolenie z poszczególnych jego aspektów (Senko, 2018).

W kontekście prezentowanego w niniejszym artykule badania za najbardziej adekwatny uznano termin *satysfakcja małżeńska*, który przez Nortona (1983) rozumiany jest jako subiektywna ocena własnego małżeństwa przez żonę/męża, wynikająca z doświadczanych w trakcie małżeństwa sytuacji i jest postrzegana jako: stabilna, silna, przyjemna, tworząca poczucie jedności i dająca satysfakcję. Uważa on także, że jakość relacji między partnerami ma wpływ na sferę psychiczną zarówno kobiety jak i mężczyzny oraz na atmosferę rodzinną (tamże). W tym więc ujęciu funkcjonowanie psychiczne partnerów odzwierciedlać będzie poziom postrzeganego zadowolenia lub niezadowolenia ze związku (Czyżkowska, Ciecuch, 2019). Zależność pomiędzy tymi zmiennymi ma także odwrotny kierunek: satysfakcja małżeńska determinowana jest bowiem często atmosferą emocjonalną panującą pomiędzy partnerami, wpływając na pozytywne ich funkcjonowanie i komunikację w związku małżeńskim (Ghabi i in., 2022; Wańczyk-Welc, Marmola, 2017). Wzajemne i pozytywne oddziaływania małżonków na siebie wzmocnić mogą poczucie bliskości oraz więzi i tym samym polepszyć samopoczucie w związku (Otero i in., 2020). Jednak wspólne życie małżeńskie niesie za sobą szereg zmian, powodujących wiele napięć, kryzysów i konfliktów między partnerami, które mają znaczący wpływ na odczuwanie satysfakcji z małżeństwa. Ów „klimat życia małżeńskiego” jest zatem w znacznej mierze formowany przez męża i żonę, którzy, wpływając na siebie, kształtują go na wielu płaszczyznach (Braun-Gałkowska, 2020; Dakowicz, 2021).

1.2. Kryteria powodzenia w małżeństwie

Związek małżeński i płynąca z niego satysfakcja podlega przemianom w perspektywie trwania związku. Wynika to z dynamiczności relacji partnerów w ciągu całego życia oraz zależy nie tylko od subiektywnych

odczuć, lecz także od wielości czynników obiektywnych i psychicznych małżonków. Dostrzegane w życiu zmiany często mogą być traktowane zarówno jako szansa na rozwój więzi i wzrost satysfakcji małżeńskiej, jak również stanowić źródło kryzysów obniżających jakość małżeństwa (Dakowicz, 2019; Ryś, 2004; Ryś, Greszta, Grabarczyk, 2019).

W literaturze można odnaleźć wielość czynników warunkujących jakość relacji związku małżeńskiego. Zaliczyć możemy do nich m. in.: wzajemną miłość, satysfakcję z pożycia seksualnego, poczucie szczęścia w małżeństwie, zbieżność pod względem wyznawanych wartości, norm i przekonań religijnych, podobieństwo postaw i udział w podejmowaniu decyzji, porozumienie w podziale ról, zgodność w sprawach ekonomicznych i mieszkaniowych, zadowolenie z pracy zawodowej współmałżonka, zgodność charakterów i temperamentów, posiadanie potomstwa, komunikacja interpersonalna, umiejętność rozwiązywania konfliktów, dojrzałość partnera, jedność w postawach rodzicielskich, poczucie atrakcyjności współmałżonka, wzajemną akceptację, poczucie bliskości, poczucie więzi ze współmałżonkiem, świadomość jedności małżeńskiej, wzajemną uczciwość, poczucie zadowolenia i satysfakcji z małżeństwa, poczucie, że współmałżonek jest właściwie wybranym partnerem życiowym, zaufanie do współmałżonka, wzajemna wierność i otwartość (Braun-Gałkowska, 1980; Ryś, 2004; Brudek, Ciuła, 2013; Ryś, Sztajerwald, 2019; Ryś, Greszta, Grabarczyk, 2019).

Kryteria te są ze sobą ściśle związane, wzajemnie na siebie oddziałują. Zbliżone spojrzenie na świat małżonków wpływa na budowanie bliskości pomiędzy nimi, poprzez wymianę refleksji i poglądów, a także pomaga w osiągnięciu pewnej harmonii i zgodności w kwestiach światopoglądowych, religijnych czy materialnych. Komunikacja między partnerami ma zatem przełożenie na budowanie głębokiej więzi w relacji, powodując wzmocnienie poczucia jedności w parze oraz wzrost pewności, że decyzja o wspólnym życiu została podjęta słusznie (Brudek, Ciuła, 2013; Greszta, Ryś, Trębicka, 2020)

Dew i Wilcox (2013) ukazują, iż pozytywny wpływ na satysfakcję z małżeństwa mają: hojność, drobne uczynki, wielkoduszność okazywanie miłości małymi gestami, szacunek, gotowość do przebaczenia

czy ofiarowanie siebie i ogólne zaangażowanie (tamże, por. także: Zaloudek, 2014). Ponadto istotne są powtarzające się chwile wzajemnej troski i działania na rzecz dobra drugiej osoby, które wpływają na poczucie szacunku i bezpieczeństwa partnera, co pozytywnie wpływa na powstawanie uczuciowej intymności pomiędzy małżonkami (Otero i in., 2020).

Niemniej ważnym aspektem wpływającym na jakość małżeństwa jest intymność rozumiana przez Wojciszke jako uczucie odczuwane jako pozytywne, z którym idą w parze działania powodujące bliskość, przywiązanie i wzajemną zależność od siebie partnerów (2017). Jedną ze szczególnych form intymności między małżonkami są akty seksualne, które znacząco przyczyniają się do poczucia satysfakcji ze związku (Dew in., 2020; Komorowska-Pudło, 2014; Leonhardt, i in., 2021). Badania pokazują, że również istotne dla odczucia satysfakcji w małżeństwie jest to, w jaki sposób współmałżonek przekazuje brak chęci na współżycie seksualne. Znacznie lepiej poczucie satysfakcji w relacji odczuwały osoby, których partner komunikował brak chęci na podjęcie współżycia w sposób łagodny i nie odrzucający wobec współmałżonka. Natomiast odmowa wraz z wroгим nastawieniem do partnera znacząco wpływała na obniżenie poczucia satysfakcji (Kim, 2020).

1.3. Religijność w ujęciu psychologicznym

Chcąc dokonać analizy pojęcia religijności w psychologii, warto rozróżnić pojęcia *religia* i *religijność*. Analizując pojęcie religii wyróżnia się bowiem szczególnie dwa aspekty. Pierwszy z nich to aspekt przedmiotowy, na który składają się: normy, prawa, reguły postępowania, czynności obrzędowe, a także określone sposoby zachowania, regulujące relacje między Bogiem i człowiekiem. Drugi natomiast to aspekt podmiotowy, którym jest religijność (Zasępa, 2002). Religia jawi się jako sfera złożona z wielu wymiarów wpisujących się w pragnienia, przekonania, potrzeby i obawy człowieka, a także jego pozytywne i indywidualne ustosunkowanie się do religii (Mishra i in., 2017; Płopa, 2011).

Na gruncie psychologii religijność jest odzwierciedleniem indywidualnego stosunku człowieka do Boga i rzeczywistości transcendentalnej, przeżywaniem

oraz spełnianiem jej norm i prawd. Rozpatruje się ją także pod względem współzależności pomiędzy sferą psychospołeczną i życiem psychicznymi osoby (Jaworski, 1989). Zalicza się do niej subiektywne i wewnętrzne akty człowieka, doświadczenia duchowe, myślenie, pragnienia, przekonania i dążenia, a także zewnętrzne zachowania, takie jak: praktyki religijne, nabożeństwa czy ryty (Bukalski, 2016). Wynika to z faktu odmienności specyficznych cech człowieka, bowiem stosunek do religijności ma zawsze charakter indywidualny, zaś religijność każdego człowieka będzie odgrywać nieco inną rolę w jego życiu psychicznym oraz w ustosunkowaniu się do otaczającego go świata i ludzi (Machalski, 2017).

1.3.1. Koncepcje religijności w kontekście psychologii religii

Przedstawiciele szkół psychologicznych poświęcili dużo uwagi tej problematyce, jednak założenia dotyczące interpretacji fenomenu religijności są przedstawiane inaczej w każdym z podejść szkół psychologicznych. Według Freuda „religia, pomimo swych funkcji psychicznych i społecznych, nie pozwala jednostce na jej pełny rozwój osobowościowy, gdyż podtrzymuje trwanie w infantylności” (za: Brudek, Steuden, 2015, s. 17). Odmienne spojrzenie na religijność, lecz nadal w nurcie psychoanalitycznym, miał Jung. Religie postrzegał jako tą, która nadaje sens życiu ludzkiemu i pomaga mu przystosować się do życia, a religijność ma istotne znaczenie dla rozwoju psychicznego osoby. Jego podejście do religii i religijności ma jednak charakter redukcjonny, gdyż degradowuje religie tylko do psychicznego zjawiska (za: Brudek, Steuden, 2015; por. także: Dziedzic, 2017).

James (2001), który uznany jest za prekursora psychologii humanistycznej, religię określił jako akty, uczucia i doświadczenia indywidualne jednostki, które według niej dotyczą czegoś, co uznaje ona za boskie (tamże; por. także: Czernik, 2011). Osobą, która rozwinęła jego poglądy, był Allport (1988). Według niego dojrzałe poczucie religijne jest stosunkowo stałym wymiarem w modelu osobowości i zachowania człowieka, nierozłącznym z elementami uczuciowymi i poznawczymi, które odnoszą się do wartości wyższej – świętości.

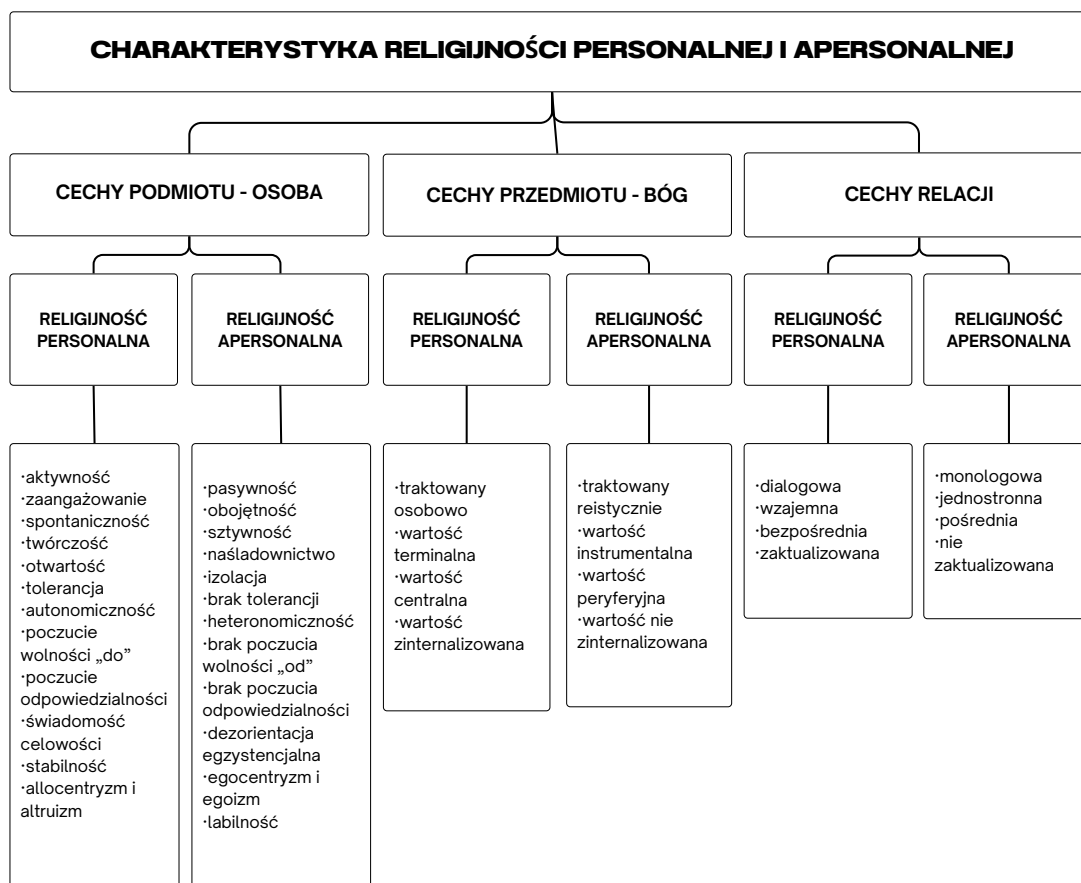
1.3.2. Religijność personalna i apersonalna według Romualda Jaworskiego

Analiza współczesnej literatury psychologicznej wskazuje na wiele typologii religijności. Jednak szczególnie inspirującą i interesującą koncepcję ukazują Jaworski (1989; 2002), który zwraca uwagę na wymiar personalny religijności (por. także: Suchodolska, Gosztyła, 2010). Głównym jej założeniem jest to, że religijność chrześcijańska jest religią personalną ze względu na współwystępowanie trzech elementów: 1) człowieka jako podmiotu przeżycia religijnego; 2) osoby Boga jako przedmiotu religijnego przeżycia; 3) relacji osobowej występującej między człowiekiem i Bogiem (Jaworski, 1989).

Opierając się o psychologiczne, filozoficzne i teologiczne teorie, Jaworski (2002) wyróżnił dwie skrajne formy religijności. Pierwsza z nich to religijność personalna, która jest niejako wzorem i modelem religijności, charakteryzującym się dojrzałością, angażującą człowieka w przeżywanie osobowej relacji z Bogiem. Natomiast przeciwieństwem takiej formy jest religijność apersonalna, w której relacja z Bogiem jest instrumentalna, pozbawiona znaczącej wartości. Oba typy religijności zawierają różnice odnoszące się do charakterystyki podmiotu, przedmiotu i typu relacji w kontakcie osobowym człowieka do Boga. Osoba będąca podmiotem przeżywania relacji z Bogiem wyróżnia się odmiennymi cechami w zależności od formy religijności i sposobem traktowania przedmiotu – Boga. Różnicującą religijność personalną i apersonalną jest także relacja, jaka zachodzi między człowiekiem i Bogiem (tamże; por. także: Juroszek, 2014).

1.4. Religijność a satysfakcja małżeńska

Jakość relacji wspólnoty małżeńskiej pełni znaczącą rolę w budowaniu trwałości i szczęścia życia rodzinnego. Dlatego też problematyka satysfakcji małżeńskiej jest treścią wielu rozważań naukowych. Analizowana jest ona na różnych płaszczyznach, szczególnie jednak skupia się uwagę na znalezieniu czynników powodujących wzrost i spadek zadowolenia z małżeństwa. Wśród przyczyn wpływających na związek wymienia się coraz częściej religijność małżonków (Brudek, Lachowska, 2014; Dew i in., 2020).

Rys. 1. Charakterystyka religijności personalnej i apersonalnej. Źródło: opracowanie na podstawie Jaworski (1989).

Religijność jako indywidualna sfera wierzeń, wartości, przekonań, doznań i odniesień do Boga, odgrywa znaczącą rolę w życiu człowieka. Kształtuje jego postawy i nadzieje, pomaga odkrywać sens egzystencji oraz wskazuje sposoby radzenia sobie z trudnościami dnia codziennego (Wnuk, Marcinkowski, 2012). W badaniach psychologicznych szczególnie uwypukla się jej wymiar funkcjonalny, który powiązany jest z: otwartością na relacje, psychicznym zdrowiem osoby (Bożek, Nowak, Blukacz, 2020), trwałością rodziny, ogólnym zadowoleniem z życia, a także jakością relacji małżeńskiej (Krok, 2012; Yeganeh, Shaikhmahmoodi, 2013).

W Polsce satysfakcja małżeńska oraz religijność były i są przedmiotem wielu dociekań naukowych. Dostępne w literaturze opisy badań dotyczące współzależności pomiędzy religijnością, a satysfakcją małżeńską w głównej mierze podkreślają pozytywny

wpływ religijności na poziom zadowolenia z własnego małżeństwa (Brudek, Lachowska, 2014; Brudek, Ciuła, 2013; Surma, 2023).

Najbardziej znanymi autorami badań, które porównują personalny charakter religijności z poczuciem zadowolenia z małżeństwa są Kiełek-Rataj (2013), Brudek i Steuden (2015) i Plopa (2011). Ich dociekania wykazały, iż stopień religijności osobowej ujmowanej na kilku płaszczyznach ma pozytywny wpływ na satysfakcję małżeńską.

Ponadto wskazano również, że wysoki poziom satysfakcji ze związku uwarunkowany jest dojrzałością religijną osoby (Kiełek-Rataj, 2013), a także rolą, jaką pełni religijność ujmowana w kategorii systemu znaczeń (Brudek, Steuden, 2015). Badania pokazały, iż mniejsze rozczarowanie ze związku małżeńskiego okazuje się być

związane z oceną i interpretacją siebie, innych ludzi oraz świata z perspektywy zaangażowania religijnej osoby (tamże).

W kontekście religijnego systemu znaczeń, dociekania Brudek i Lachowskiej (2014) wykazały, że im wyższa religijność tym wyższa jest satysfakcja z relacji między mężem i żoną. Ponadto zwiększa się poczucie spełnienia w związku i realizacji wspólnych celów małżeńskich i rodzinnych, natomiast zmniejsza się rozczarowanie z małżeństwa (tamże).

Z badań psychologicznych wynika także, że znaczącym czynnikiem satysfakcji małżeńskiej jest zgodność i podobieństwo postaw religijnych partnerów. Kobiety i mężczyźni wykazujący się większym dopasowaniem w sferze religijnej odznaczają się wyższym poziomem satysfakcji małżeńskiej aniżeli małżonkowie, którzy posiadają odmienne postawy (Braun-Gałkowska, 1980; Kielek-Rataj, 2013; Tykarski, 2018). Natomiast niezgodność w sferze religijnej jest przyczyną dezintegracji relacji małżeńskiej ze względu na poczucie oddalania się fizycznego a nawet psychicznego współmałżonka (Tykarski, 2018; Walesa, 1978; Śliwak i in., 2017).

Badania nad korelacjami między religijnością a satysfakcją małżeńską cieszą się dużym powodzeniem nie tylko w Polsce, ale i na świecie. Wiele z rozważań zagranicznych potwierdza założenie, że religijność ma pozytywny związek z satysfakcją małżeńską, bowiem działa wzmacniająco na jedność i jakość małżeństwa (por. np. Abdullah, 2017; Agu, Nwankwo, 2019; Aman i in., 2019; Bozhabadi i in., 2020; Cho, 2014; David, Starfford, 2015; DeMaris, 2010; Fardd i in., 2013; Homaei i in., 2016; Hwang i in., 2019; Lester, 2013; McDonald i in., 2018; Olson i in., 2015; 2016). Czynnikiem oddziałującymi na wysoką satysfakcję są bardzo często: wspólne wypełnianie praktyk religijnych, porozumienie w sferze duchowej, podobieństwo przekonań, emocje, jakie one wywołują, modlitwa oraz wzajemne przebaczenie (Abdullah, 2017; Fardd i in., 2013; Hwang i in., 2019; Lester, 2013; McDonald i in., 2018). Religijność bowiem związana jest z punktami widzenia, wartościami i postawami, które, gdy są dzielone, mogą wzmacniać relację między mężem i żoną oraz powodować wzrost satysfakcji małżeńskiej (Aman i in., 2019; Olson i in., 2016).

Badacze potwierdzają także, że wspólnota partnerów w aspektach religijnych osłabia wpływ bodźców zagrażających satysfakcji ze związku, chroniąc dobrostan małżeński. Dodatkowo zauważono, że związek między stresem małżeńskim a satysfakcją z relacji jest znacznie mniejszy w warunkach wysokiego przebaczenia przez współmałżonka i wysokiego poziomu modlitwy za współmałżonka w stosunku do warunków niskiego poziomu przebaczenia (Agu, Nwankwo, 2019; Olson i in., 2015).

Dla Davida i Starfforda (2015) podstawa sukcesu małżeńskiego zawiera się w indywidualnej relacji człowieka do Boga. Autorzy twierdzą także, iż znaczny wpływ na fundament zadowolenia ze związku małżeńskiego ma przyjmowanie i praktykowanie cnót płynących z religii, takich jak: miłość, poświęcenie, przebaczenie i kompromis oraz promowanie wartości prorodzinnych i wierności seksualnej.

Obserwacje innych badaczy pozwoliły ustalić, że religia dostarcza ludziom ogólnych wskazówek do życia, a realizacja ich doprowadza do wzmocnienia więzi między współmałżonkami. Dzięki temu poprawia się zdolność psychologiczna, zdolność radzenia sobie z trudnymi sytuacjami dnia codziennego oraz wzajemnego zrozumieniu się partnerów, co skutkuje wzrostem satysfakcji małżeńskiej (Bozhabadi i in., 2020; DeMaris, 2010; Homaei i in., 2016).

Hunt i King (1978) zauważają, że zaangażowanie w działalność religijną i kościelną męża i żony ma wpływ na wzrost satysfakcji małżeńskiej (por. także: Aman i in., 2019; Cho, 2014).

Na podstawie powyższych badań można wykazać, że religijność personalna koreluje z wysoką satysfakcją małżeńską, która pomaga małżonkom w różnoraki sposób odzyskać stabilność i kontrolę nad życiowymi trudnościami oraz staje się niejako sposobem uzyskiwania sensu i znaczenia życia (Brudek, Ciuła, 2013). Wyniki pokazują również, że religijność jest niezbędna w tworzeniu prawidłowo rozwijającej się relacji małżeńskiej, co oddziałuje także pośrednio na poprawne funkcjonowanie środowiska rodzinnego (Dollahite i in., 2018). Elementy dobrostanu duchowego małżonków wydają się więc być jednym z ważniejszych aspektów wzrostu satysfakcji małżeńskiej (Hoesni, Kasim, Zakaria, 2021).

2. Badania własne

2.1. Problem badań własnych i postawione hipotezy

Celem ogólnym przeprowadzonych badań jest poznanie zależności między satysfakcją małżeńską a religijnością personalną małżonków. Pozwoli to zweryfikować stosunek małżonków do kwestii religijności i jej wpływu na zadowolenie ze związku małżeńskiego. Rozważania przeprowadzone w części teoretycznej niniejszego artykułu mogą wskazywać na istnienie pozytywnych zależności między religijnością małżonków a poziomem ich satysfakcji małżeńskiej. Zatem głównym problemem badawczym jest analiza zależności zachodzących pomiędzy tymi dwiema zmiennymi.

Powyższy problem wymagał odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Religijność a satysfakcja z małżeństwa: Czy satysfakcja z małżeństwa wiąże się z religijnością?
2. Typy religijności: Czy typ religijności ma znaczenie dla satysfakcji z małżeństwa – czy osoby z religijnością personalną i apersonalną różnią się pod względem satysfakcji z małżeństwa?
3. Zaangażowanie w działalność religijną i kościelną męża i żony: Czy osoby będące we wspólnocie katolickiej różnią się od osób niebędących we wspólnocie pod względem satysfakcji z małżeństwa?

Przystępując do badań, postawiono następujące hipotezy:

- H 1. Osoby o wyższym poziomie religijności cechują się wyższą satysfakcją z małżeństwa.
- H 2. Osoby z religijnością personalną cechują się wyższą satysfakcją z małżeństwa niż osoby z religijnością apersonalną.
- H 3. Osoby będące we wspólnocie chrześcijańskiej mają wyższy poziom religijności niż osoby niebędące we wspólnocie.
- H 4. Osoby będące we wspólnocie chrześcijańskiej mają wyższy poziom satysfakcji z małżeństwa niż osoby niebędące we wspólnocie.

2.2. Narzędzia badawcze

Do pomiaru satysfakcji małżeńskiej użyto Kwestionariusz QMI (Quality Marriage Index) autorstwa Nortona, w polskiej adaptacji Czyżkowskiej i Ciecuch (2020). Kwestionariusz składa się z 6 twierdzeń, które ocenia się na siedmiostopniowej skali, gdzie 1 oznacza – *zdecydowanie się nie zgadzam*, a 7 – *zdecydowanie się zgadzam*. Wynik ogólny jest wynikiem oznaczającym stopień satysfakcji z małżeństwa. Skala charakteryzuje się wysoką rzetelnością i trafnością. W polskiej wersji skali alfa Cronbacha wynosi $\alpha = 0,97$ (Czyżkowska, Ciecuch, 2020). W badanej próbie rzetelność skali dla wszystkich badanych wynosiła $\alpha = 0,96$, w grupie kobiet $\alpha = 0,97$ i grupie mężczyzn $\alpha = 0,98$.

Do zbadania religijności użyto Skalę Religijności Personalnej Jaworskiego w skróconej formie (1989). Pierwotna wersja zawierała 100 twierdzeń, jednak została skrócona przez autora. Obecnie skala składa się z instrukcji i 30 twierdzeń. W skali wyodrębnione zostały cztery podskale. Pierwszą jest wiara określająca pułap zjednoczenia z Bogiem, który nadaje sens życiu wierzącej osoby. Kolejną jest moralność wskazująca na zgodność między postępowaniem moralnym i przekonaniami religijnymi osoby wierzącej. Następnie praktyki religijne, które realizowane są poprzez modlitwę, kontemplację i zgłębianie wiedzy o Bogu. Ostatnią podskalą jest self religijny, czyli autoidentyfikacja wskazująca na poziom relacji i bliskości z Bogiem oraz poczucia z bycia chrześcijaninem (za: Opalach, 2012). Badani określają na pięciostopniowej skali poziom zgodności swoich przekonań i zachowań z podanymi twierdzeniami. Stopień religijności jest wynikiem sumy uzyskanych punktów, przy uwzględnieniu klucza odpowiedzi biorącego pod uwagę ukierunkowanie wag w odwróconych pytaniach (Jaworski, 1989). Maksymalny wynik określający religijność personalną to 150 punktów, natomiast minimalny, który wskazuje na religijność apersonalną to 30 punktów (za: Kielek-Rataj, 2013). Rzetelność została sprawdzona przez autorów badania metodą retestu i dla całej skali wyniosła $\alpha = 0,97$, dla wiary $\alpha = 0,85$, dla moralności $\alpha = 0,8$, dla praktyk religijnych $\alpha = 0,93$, a dla selfu religijnego $\alpha = 0,9$.

Tabela 1. Wiek badanych

Wiek	Kobieta		Mężczyzna		Ogólnie	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
		37,23	9,19	39,74	9,17	38,49

2.3. Procedura badania i osoby badane

W celu zweryfikowania sformułowanych pytań i hipotez badawczych zrealizowano badania, które zostały przeprowadzone w dniach od 1 lipca do 1 września 2021 roku. Polegały na wypełnieniu on-line przez pary małżeńskie załączonych metod badawczych. Czas wypełniania arkusza był nieograniczony.

Łącznie przebadano 240 osób. Do celów analizy statystycznej nie wykorzystano wyników wszystkich osób, ze względu na braki w danych. Odrzucono 68 kwestionariuszy. W analizach uwzględniono jedynie odpowiedzi 86 par małżeńskich, łącznie 172 osób $M = 1,5$ ($SD = 0,5$). Wśród badanych było 86 kobiet i 86 mężczyzn. Średnia wieku badanych wyniosła $M = 38,49$ lat ($SD = 9,24$; tabela 1).

Wśród badanych 48,3% z nich deklaruje przynależność do wspólnot chrześcijańskich, pozostali nie – 51,7%. Większość z nich posiada wykształcenie wyższe (68%), najmniejszą zaś grupę tworzyły osoby z wykształceniem policealnym (2,3%) i podstawowym (2,9%).

Grupa badana była zróżnicowana ze względu na miejsce pochodzenia. Znaczna część osób wywodzi się z dużych miast powyżej 100 tys. mieszkańców (32%) i wsi (27,3%), a nieznaczna ze średnich miast od 50 do 100 tys. mieszkańców (15,1%). Przebadane pary różniły się między sobą typem zawartego związku. Ponad połowa badanych (67,4%) zawarła ślub konkordatowy (cywilny i kościelny), znacznie mniejsza część par (26,7%) zawarła jedynie ślub kościelny, natomiast najmniejszą liczbę stanowiły pary związane ślubem cywilnym (5,8%). Wśród respondentów aż 52,3% osób ma staż związku od 6 do 20 lat. Z 86 przebadanych małżeństw, aż 30,8% z nich posiada dwoje dzieci, nieznacznie mniej, bo 27,3% par posiada jedno dziecko, a zaledwie 2,3% małżonków ma pięcioro potomstwa. Ze wszystkich badanych par tylko 16,3% małżeństw nie posiada dzieci.

Tabela 2. Statystyki opisowe dla SRP i QMI dla całej grupy i w podziale ze względu na płeć badanych

	Zmienne	Religijność	Wiara	Moralność	Praktyki religijne	Self Religijny	QMI
Wszyscy	<i>M</i>	118,540	4,087	3,643	3,857	3,965	5,585
	<i>SD</i>	24,881	0,994	0,939	1,039	1,017	1,426
	Skośność	-1,362	-1,611	-1,160	-1,285	1,423	-1,351
	Kurtoza	1,137	2,158	0,942	0,965	1,482	1,642
Kobiety	<i>M</i>	120,337	4,183	3,678	3,939	4,008	5,525
	<i>SD</i>	24,147	1,003	0,944	0,994	1,029	1,422
	Skośność	-1,666	-1,938	-1,275	-1,618	-1,692	-1,224
	Kurtoza	2,203	3,358	1,488	2,303	2,331	1,296
Mężczyźni	<i>M</i>	116,744	3,991	3,608	3,775	3,921	5,633
	<i>SD</i>	25,608	0,981	0,937	1,082	1,009	1,448
	Skośność	-1,122	-1,352	-1,070	-1,027	-1,179	-1,470
	Kurtoza	0,496	1,434	0,553	0,168	0,851	2,029

Tabela 3. Statystyki opisowe dla satysfakcji małżeńskiej i religijności

Zmienne	QMI	Religijność
<i>M</i>	5,585	118,54
<i>SD</i>	1,426	24,881
Skośność	-1,351	-1,362
Kurtoza	1,642	1,137

2.4. Analiza wyników

Przedmiotem analizy statystycznej otrzymanych wyników było testowanie pytań i hipotez badawczych w celu sprawdzenia zależności pomiędzy poszczególnymi wymiarami religijności personalnej (Skali Religijności Personalnej – SRP) a satysfakcją z małżeństwa (wynik ogólny Kwestionariusza Quality Marriage Index – QMI). Do przeprowadzanych analiz wykorzystano pakiet statystyczny IBM SPSS Statistics – SPSS w wersji 27.

W celu określenia własności rozkładów skal i oceny normalności mierzonych zmiennych policzono statystyki opisowe. Wyniki dla wszystkich badanych, z uwzględnieniem podziału na kobiety i mężczyzn, przedstawione są w tabeli 2.

Na podstawie oceny wyników skośności i kurtozy, które dla większości skal przyjmowały wartości poza przedziałem od -1 do 1, pozwoliły na stwierdzenie, że rozkład badanych zmiennych w grupie odbiega od rozkładu normalnego. W związku z tym w badaniu zdecydowano, aby testować wszystkie pytania i hipotezy testami nieparametrycznymi.

Chcąc sprawdzić hipotezę 1. (*Osoby o wyższym poziomie religijności cechują się wyższą satysfakcją z małżeństwa*) oraz pytania badawcze, przeprowadzono korelację w oparciu o testy nieparametryczne, ze względu na odbiegający od normalnego, rozkład zmiennych. Wykorzystano nieparametryczny test *rho* Spearmana. Wyniki przedstawiono w tabeli 4.

Analiza wyników ukazuje, że religijność i wszystkie jej wymiary korelują w sposób istotny statystycznie z satysfakcją małżeńską. Każda z korelacji jest dodat-

Tabela 4. Wyniki korelacji religijności i satysfakcji z małżeństwa

	Zmienne	Religijność	Wiara	Moralność	Praktyki religijne	Self religijny
Satysfakcja ze związku	Cała grupa	0.468**	0.416**	0.388**	0.453**	0.407**
	Kobiety	0.415**	0.364**	0.306**	0.408**	0.364**
	Mężczyźni	0.558**	0.491**	0.515**	0.532**	0.490**

Tabela 5. Statystyki opisowe dla grup osób na podstawie podziału poziomu religijności na personalną i apersonalną

	Zmienne	QMI	Wiara	Moralność	Praktyki religijne	Self religijny
Religijność apersonalna	<i>M</i>	4,697	2,936	2,631	2,633	2,639
	<i>SD</i>	1,605	0,744	0,735	0,757	0,774
	Skośność	-,417	-0,807	-0,049	-0,348	-0,644
	Kurtoza	-0,565	-0,952	-0,343	-1,189	-0,739
Religijność personalna	<i>M</i>	6,297	4,698	4,447	4,828	4,797
	<i>SD</i>	1,042	0,230	0,286	0,147	0,207
	Skośność	-3,331	-1,088	-0,170	-0,675	-0,793
	Kurtoza	14,680	1,255	0,344	-0,144	-0,356

Tabela 6. Wyniki dla testu U Manna-Whitney'a dla religijności personalnej i apersonalnej w zakresie satysfakcji z małżeństwa

Zmienne	Średnie rangi		U	Z	p
	Religijność apersonalna N = 43	Religijność personalna N = 46			
Satysfakcja ze związku	30,56	58,50	368,0	-5,133	0,001
	Bycie we wspólnocie	Nie bycie we wspólnocie			
	106,22	68,11	2056,5	-5,045	0,001
Religijność	105,61	68,68	2107,5	-4,862	0,001
Wiara	99,92	73,98	2579,5	-3,425	0,001
Moralność	103,64	70,52	2271,0	-4,370	0,001
Praktyki religijne	106,73	67,63	2014,0	-5,156	0,001
Self religijny	103,43	70,71	2288,0	-4,327	0,001

nia i przeciętna. Oznacza to, że wraz ze wzrostem religijności i jej wymiarów wzrasta satysfakcja ze związku małżeńskiego.

Przeanalizowano także zależności między ogólną oceną religijności, a satysfakcją małżeńską przy podziale na płeć. Ogólny wynik analizy korelacyjnej kobiet i mężczyzn ujawnia istnienie statystycznie dodatnich umiarkowanych zależności między satysfakcją z małżeństwa a religijnością istotnych na poziomie 0,01.

Wymiary religijności kobiet wskazują na istotną statystycznie słabą relację między wiarą, moralnością i selfem religijnym a satysfakcją z małżeństwa, oraz przeciętną korelację między praktykami religijnymi a satysfakcją z małżeństwa kobiet. Natomiast u mężczyzn wykazano istotną statystycznie przeciętną korelację między wszystkimi wymiarami religijności a satysfakcją z małżeństwa. Wynik ten sugeruje, że im wyższa jest potrzeba praktyk i rytuałów religijnych, im częstsze rozmyślanie nad wiarą, kierowanie się normami i zasadami religijnymi, szukanie relacji z Bogiem i uznanie go za centralną wartość życia, tym znaczniejszy wpływ na odczuwaną satysfakcję ze związku małżeńskiego zarówno u kobiet jak i u mężczyzn.

Grupa została podzielona na podstawie wyników przedziału percentyli, gdzie poniżej 25 percentyli wyodrębniono wyniki osób charakteryzujących się religijnością apersonalną, a ponad 75 percentyli religijnością personalną. W kolejnym etapie analiz przeprowadzono test różnic między grupą o religijności personalnej i apersonalnej.

Z uwagi na brak normalności rozkładu do oceny różnic między grupami posłużono się nieparametrycznym testem U Manna-Whitney'a, wyniki przedstawiono poniżej.

Test U Manna-Whitney'a wykazał, że w zakresie satysfakcji z małżeństwa przy podziale na religijność personalną i apersonalną, kierunek rang przebiegał od religijności personalnej do religijności apersonalnej. Różnice między średnimi wynikami były istotne statystycznie na poziomie $p = 0,001$. Tym samym potwierdzono hipotezę 2. (*Osoby z religijnością personalną cechują się wyższą satysfakcją z małżeństwa niż osoby z religijnością apersonalną*).

Aby sprawdzić hipotezę 3. (*Osoby będące we wspólnocie chrześcijańskiej mają wyższy poziom religijności niż osoby niebędące we wspólnocie*) i 4. (*Osoby będące we wspólnocie chrześcijańskiej mają wyższy poziom satysfakcji z małżeństwa niż osoby niebędące we wspólnocie*) oraz pytania badawcze odnoszące się do różnic między grupami, przetestowano dane w podziale na grupy ze względu na poziom religijności badanych i przynależność do wspólnoty chrześcijańskiej.

Wszystkie wyniki dla przeprowadzonego testu U Manna-Whitney'a w zakresie religijności i satysfakcji z małżeństwa, przy podziale grupy ze względu na przynależność do wspólnot religijnych, okazały się istotne statystycznie. Można zaobserwować, że małżeństwa będące we wspólnocie chrześcijańskiej mają istotnie statystycznie wyższe wyniki w zakresie satysfakcji ze związku oraz wszystkich skal religij-

ności personalnej od małżeństw, które nie należą do wspólnoty. Kierunek średnich rang przebiegał od osób, będących do niebędących we wspólnocie.

2.5. Dyskusja wyników

Prezentowane badania miały na celu sprawdzenie trzech wątków w obszarze religijności i satysfakcji małżeństw: 1) związku religijności z satysfakcją z małżeństwa; 2) rozróżnienia dwóch typów religijności i sprawdzenie ich znaczenia dla satysfakcji z małżeństwa oraz 3) sprawdzenie znaczenia zaangażowania w działalność religijną i kościelną męża i żony dla satysfakcji z małżeństwa. Analiza otrzymanych danych empirycznych odnoszących się do zmiennych umożliwiła pozytywne zweryfikowanie wszystkich pytań i hipotez badawczych. Uzyskane wyniki przeprowadzonych badań wskazują jednoznacznie na to, iż satysfakcja ze związku małżeńskiego koreluje dodatnio z religijnością personalną i wszystkimi jej wymiarami. Taki rezultat znajduje potwierdzenie także w innych badaniach (Abdullah, 2017; Bahnanu, Runcan i Runcan, 2019; Bozhabadi i in., 2020; Braun-Gałkowska, 1979; Brudek, Ciuły, 2013; Brudek, Lachowska, 2014; Brudek, Steuden, 2015; Dudley, Krosinskiego, 1990; Fardd i in., 2013; Hwang i in., 2019; Juroszek, 2014; Kielek-Rataj, 2013; Lester, 2013; McDonald i in., 2018; Olson i in., 2016; Surma, 2023).

Zgodnie z założeniami badawczymi analiza wyników wskazała, że osoby o wyższym poziomie satysfakcji z małżeństwa cechują się religijnością personalną. Natomiast niższy poziom satysfakcji z małżeństwa wykazały osoby z religijnością apersonalną. Można więc przyjąć, że zadowolenie i korzyści w funkcjonowaniu relacji małżeńskiej mają związek z dojrzałym życiem religijnym kobiety i mężczyzny. Dostrzega to w swoich dociekaniach naukowych Braun-Gałkowska (1980), stwierdzając, iż małżonkowie, którzy wykazywali większą dojrzałość, byli bardziej zadowoleni z małżeństwa. Owa dojrzałość przejawiała się empatią i świadomością, zdolnością refleksji i twórczości, elastycznością myślenia i aktywnością wewnętrzną (tamże). Zatem za Chlewińskim (1991) można przyjąć, że dojrzała religijność jest wartością, która odgrywa znaczącą rolę w życiu

psychicznym człowieka, ponieważ sięga ona aż do struktur jego osobowości, przekonań, sposobu myślenia, postaw i zachowań. Uważa on także, że cechy człowieka powiązane z dojrzałą religijnością, którą zdobywa się na różnych etapach życia, są szansą na kształtowanie się wartościowych cech i zachowań człowieka nie tylko względem Boga, ale względem siebie, innych ludzi i całego otaczającego go świata (tamże). Wydaje się, że z dojrzałej religijności wyrasta także chęć, a nawet obowiązek, nieustannej troski o zachowanie bliskości pomiędzy małżonkami, którzy chcą tworzyć wspólnotę i są nastawieni na współdziałanie dla dobra wzajemnego i dobra związku. Takie podejście partnerów do siebie i relacji zbieżne jest z koncepcją religijności personalnej, która zakłada, że religijność przeżywana w indywidualnej relacji do Boga charakteryzuje się gotowością osoby do podejmowania pracy nad sobą, poświęcania się dla innych i świadomością celu do którego dąży. Cechuje ją również niezmiennością przekonań i uczuć. Świadczy to więc o dojrzałości psychicznej oraz religijnej. Owa dojrzałość mężczyzny i kobiety zdaje się przyczyniać do pozytywnego postrzegania życia w kategoriach wartości i celu, ale też sprzyjać budowaniu satysfakcjonującej relacji z partnerem (Jaworski, 1989).

Sądzić można także, że osoby z religijnością apersonalną, które nie opierają swojego życia i małżeństwa na religijności, mogą zdecydowanie łatwiej ulegać chwiejności zasad moralnych, zniechęceniu, utracie poczucia celowości swojej egzystencji, w trudnościach, w radzeniu sobie z kryzysami, co prowadzić może do wewnętrznego niezadowolenia, zamknięcia się na partnera, braku nadziei i chęci podejmowania wysiłku oraz wspólnej pracy nad związkiem. Wydaje się zatem, że jest to przejaw niedojrzałości psychicznej i religijnej, charakteryzujący się nieulokowaniem Boga w centrum życia, brakiem umiejętności budowania relacji, brakiem poczucia odpowiedzialności, łatwą podatnością na zmiany, częstymi wahaniem w reakcjach oraz bezrefleksyjnością (Jaworski, 1989). Postawa ta nie daje więc perspektywy rozwojowej dla satysfakcjonującej relacji małżonków. Bowiem, jak twierdzi Kaźmierczak (2017), moralność osób z religijnością apersonalną staje się coraz bardziej niezależna i rzutuje nie tylko na życie indywidu-

alne osoby, ale przenosi się na moralność rodzinną i małżeńską. Dlatego też wpływ religijności na satysfakcję małżeńską jest inny dla małżonków, którzy są zorientowani wewnątrznie tzn. religia, wartości i zasady z niej płynące są uznawane i realizowane, w przeciwieństwie do małżonków zorientowanych zewnętrznie, dla których religia i reguły nie są w pełni respektowane oraz nie ma zaangażowania w praktyki religijne.

Analiza wyników pozwoliła na zweryfikowanie na badanej próbie, iż satysfakcja ze związku wiąże się z religijnością i wszystkimi jej wymiarami. Warto uwagi jest to, że im częściej osoby angażują się w życie i praktyki religijne oraz należą do wspólnoty chrześcijańskiej, tym wyższy jest ich poziom religijności. Osoby będące we wspólnotach religijnych istotnie statystycznie wyżej oceniały satysfakcję ze związku niż osoby nie przynależące do wspólnot, które jednocześnie wykazują znacznie niższy poziom religijności. Słusznym wydaje się więc stwierdzenie, iż religijność, będąca ważną wartością, wzrasta w człowieku poprzez formowanie, głębokie przeżywanie i praktykowanie jej oraz współtworzenie wspólnoty religijnej (Popielski, 1996; por. także: Wojtarkowska, 2019).

Sądzić zatem można, że poprzez wspólne uczestnictwo w nabożeństwach i modlitwach buduje się między kobietą i mężczyzną specyficzna i silna więź. Być może przeżywane razem wiara i praktyki religijne wzmacniają także te cechy, które otwierają na komunikację i pomagają redukować konflikty małżeńskie. Głęboka religijność według Wandrasza (1998) kształci w człowieku postawę szacunku do siebie i drugiego człowieka, podkreśla także wartość i godność osoby (tamże; por. także: Bejda, Lewko, Kułak-Bejda, 2018). Z kolei Śliwak i inni (2017) dowodzą, że wraz ze wzrostem religijności wzrasta także zaangażowanie w rozwój relacji między małżonkami, okazywanie wsparcia i szacunku oraz obopólna praca na rzecz rozwiązywania konfliktów (tamże). Szczególnie ważne więc wydaje się dla małżonków porozumiewanie się dążące do zgodności.

David i Stafford (2015) podkreślają zależność między satysfakcją z małżeństwa, a wspólną komunikacją religijną. Wskazują na to, że silne zaangażowanie partnerów w rozmowę o wspólnych wartościach, celach i roli Boga w ich życiu małżeńskim wpływa

na wzajemne postawy małżonków względem siebie, empatię oraz przebaczenie (tamże). Można zatem założyć, że w przypadku braku wspólnej komunikacji religijnej, odmiennych preferencji religijnych, różnych religijnych praktyki i systemu wierzeń, następuje większy poziom niezgodności małżeńskiej, które według badaczy między innymi wpływają na osłabienie procesu przebaczenia w przeciwieństwie do osób wierzących. Wydaje się więc, iż znaczącym czynnikiem dla satysfakcji małżeńskiej jest komunikacja, która odgrywa istotną rolę w poznawaniu się partnerów, pogłębianiu więzi i w radzeniu sobie z problemami oraz uzgadnianiu postępowania w różnych sprawach życia codziennego (Braun-Gałkowska, 1980).

Uznać również można, że punktem odniesienia do oceny satysfakcji małżeńskiej będzie wyznawany przez pary podobny system wartości oraz postawy wynikające z norm moralnych mających swoje źródło w religii. Sugeruje to, że religijne przekonania małżonków mają istotny wpływ na oczekiwania, czyny, myśli i odczucia, a zgodność w wyznawanych wartościach ma pozytywny związek z odczuwaniem satysfakcji ze związku małżeńskiego (Kielek-Rataj, 2013; Tykarski, 2018). Podobieństwo przekonań i wartości religijnych sprawiać może również, że małżeństwa są bardziej harmonijne. Innymi słowy, różnice wyznaniowe mogą powodować napięcia w małżeństwach ze względu na trudności w pogodzeniu odmiennych oczekiwań i brak akceptacji w rodzinie, co wykazano przykładowo w przypadku małżeństw mieszanych katolicko-protestanckich w Irlandii Północnej (Wright, Rosato, O'Reilly, 2017). Zarówno Braun-Gałkowska (1984) jak i Elżanowska (2012) zauważają, że małżonkowie, którzy budują swoją relację na zbliżonych wartościach religijnych, cieszą się znacznie większym zadowoleniem z relacji aniżeli małżonkowie, dla których zasady i wartości religijne nie są znaczące.

Domniemywać można, że pary bardziej religijne ze względu na wyznawane wartości i przekonania są znacznie rzadziej skłonne do podejmowania decyzji o rozwodzie, a zdecydowanie bardziej angażują się w naprawianie relacji, przebaczenie czy poszukiwanie pomocy u specjalistów dla przetrwania kryzysu. Sugeruje to także, że religijność niejako wskazuje sposób postępowania względem współmałżonka w oparciu

o trwałości i jedność małżeństwa oraz postawę miłości i odpowiedzialności. Taką tezę zdają się potwierdzać Dudley i Kosinski (1990), którzy wykazali, że religijność wzmacnia więź między małżonkami, pomaga im w okazywaniu miłości, przedstawia, w jaki sposób należy myśleć o potrzebach innych, traktować się z szacunkiem, rozwiązywać konflikty i wybaczać. Owe badania potwierdziły także, że dzięki religijności męża i żony wiele małżeństw uniknęło rozwodów. Podobny rezultat widoczny jest u Sullivana (2001), gdzie wyższy poziom religijności małżonków był predyktorem bardziej ortodoksyjnych postaw i poglądów dotyczących rozwodów, wiązał się ze znacznie większym zaangażowaniem mężów i żon w relację oraz przewidywał większą chęć szukania pomocy w czasie kryzysu. Domyślać się zatem można, że religijność pełni istotną rolę dla satysfakcji małżeńskiej ze względu na to, że nadaje ona kształt, głębokie znaczenie i sens małżeństwu, jak również pomaga kierować interakcjami między kobietą i mężczyzną. Związana jest także z określonym podejściem do życia małżeńskiego oraz wzajemnego zaangażowania męża i żony w relację.

Z drugiej zaś strony niska ocena satysfakcji ze związku małżeńskiego przez osoby nie należące do wspólnot religijnych może sugerować, że brak więzi duchowych i przeżywania wspólnych wartości religijnych utrudnia pogłębianie relacji między małżonkami. Prowadzi to do stwierdzenia, że dla zadowalającego życia w małżeństwie nie jest obojętna sfera religijna. Przypuszczać można więc, że częstymi są sytuacje rozbieżności postaw religijnych męża i żony, a co za tym idzie nieporozumienia w kwestiach potrzeb, celów, spraw moralnych, aksjologicznych i rodzinnych, a także okolicznościach dnia codziennego. Owe nieporozumienia wydają się rezonować na życie codzienne pary i implikować na zachowania, sposoby komunikacji, wzajemne zrozumienie czy stałość związku, a także prowadzić do dezintegracji dotychczasowego sposobu i rytmu życia. Te założenia zdają się potwierdzać Curtis i Ellison (2002), którzy zaobserwowali, że częstsze nieporozumienia małżeńskie są powiązane z różnicami w religijności męża i żony (tamże; por. także: Lambert, Dollahite, 2006). Biorąc to pod uwagę, snuć można domysły, że niezgodność partnerów w kwestii religijności

powoduje spadek jakości komunikacji, co pociąga za sobą zmniejszenie satysfakcji z małżeństwa. Takie powiązanie zauważa Jankowska (2016), uwypuklając, że zaburzona komunikacja prowadzi do rozczarowania relacją i wpływa znacząco na obniżenie poziomu zadowolenia ze związku małżeńskiego (tamże). W związku z tym można dojść do wniosku, że na niższą satysfakcję w związku małżeńskim osób nie przynależących do wspólnoty chrześcijańskiej wpływać będą odmienne wyobrażenia i poglądy dotyczące wiary oraz życia.

Przeprowadzone wyniki analizy w postrzeganiu satysfakcji małżeńskiej z perspektywy religijności i jej wymiarów przez mężczyzn i kobiety pokazały niewielkie istotne statystycznie różnice między płaciami. Jednak są one jedynie uzupełnieniem pomiarów i miały na celu rozeznanie tego, czy w przyszłości warto byłoby zbadać związki pomiędzy religijnością a satysfakcją z małżeństwa przy podziale na płeć. Jednakże dojść można do wniosku, że wiara w Boga i wejście z nim w personalną relację przyczynia się do rozwoju dojrzałej religijności, która natomiast kształtuje osobowość człowieka, wpływając na jego światopogląd, hierarchę wartości i postawy wobec drugiego człowieka, bez względu na płeć.

Podsumowanie

W podsumowaniu rozważań należy podkreślić, że uzyskane wyniki badań potwierdziły przypuszczenia o współwystępowaniu pozytywnej zależności między satysfakcją z małżeństwa a religijnością oraz angażowane się w życie i praktyki religijne poprzez należenie do wspólnoty chrześcijańskiej. Warto jednak zauważyć, że nie każdy typ religijności dodatnio wpływa na satysfakcję ze związku. Wydaje się, iż wyłącznie wymiar personalny koreluje pozytywnie z zadowoleniem z małżeństwa. Uzyskane dane pokazują zatem ciekawą perspektywę relacji małżeńskiej, która jawi się jako złożone doświadczenie egzystencjalne i duchowe.

Zależności uzyskane w badaniach pozwalają także na wyciągnięcie wniosków praktycznych. Mianowicie religijność traktować można jako czynnik scalający relację męża i żony, rozwijający komunikację i dojrzałość, sprzyjający radzeniu sobie w sytuacjach trudnych

poprzez przezwyciężanie trudności oraz zapobiegający rozpadowi małżeństwa. Zatem uzyskane dane mogą prowadzić do zwiększenia wiedzy dotyczącej psychologii rodziny, zwracając uwagę psychologów na znaczenie religijności dla zadowolenia z małżeństwa, a także mogą zostać wykorzystane w praktyce psychoterapeutycznej jak i w poradnictwie rodzinnym. Uzyskaną wiedzę z analizy, można uwzględnić także w kursach przedmażeńskich dla osób przygotowujących się do sakramentu małżeństwa, zwracając w nich uwagę na istotność sfery religijnej dla satysfakcjonującego związku.

Wyniki owych badań stanowić mogą inspirację do wielu dalszych poszukiwań związków religijności z satysfakcją małżeńską, ale też z innymi sferami życia człowieka. W przyszłych dociekaniach naukowych

warto byłoby rozszerzyć te badania przykładowo o sprawdzenie związków między religijnością personalną a satysfakcją małżeńską przy podziale na płeć. Dodatkowo można wzbogacić badanie, korzystając z innych wymiarów zadowolenia z małżeństwa czy innych korelatów satysfakcji ze związku. Pozwoliłoby to wnikliwiej ocenić badane obszary.

Inną interesującą propozycją w dalszych dociekanach naukowych byłoby rozbudowanie niniejszych badań poprzez pomiar hierarchii wartości wśród małżonków o odmiennych typach religijności. Ciekawym kierunkiem badań byłoby także porównanie religijności małżonków z ich satysfakcją ze związku na różnych etapach życia: przed urodzeniem się potomstwa, w trakcie jego wychowywania oraz po odejściu dziecka z domu rodzinnego.

Bibliografia

- Abdullah, Q.D. (2017). *Marital Satisfaction and Religiosity in the African-American Muslim Community*. PhD Dissertation. Philadelphia, PA: Temple University. <http://dx.doi.org/10.34944/dspace/604>
- Agu, S.A., Nwankwo, B.E. (2019). Influence of religious commitment, intentionality in marriage and forgiveness on marital satisfaction among married couples. *IFE Psychologia*, 27(2), 2019, 121-133.
- Allport, G.W. (1988). *Osobowość i religia*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Aman, J., Abbas, J., Nurunnabi, M., & Bano, S. (2019). The Relationship of Religiosity and Marital Satisfaction: The Role of Religious Commitment and Practices on Marital Satisfaction Among Pakistani Respondents. *Behavioral Sciences*, 9(3), 30. <https://doi.org/10.3390/bs9030030>
- Bahnaru A., Runcan R., Runcan P. (2019). Religiosity and Marital Satisfaction. *Revista de Asistență Socială*, XVIII, 3, 1-8.
- Bejda, G., Lewko, J., Kułak-Bejda, A. (2018). Wpływ poziomu religijności na satysfakcję z życia. *Medycyna Paliatywna*, 10(4), 199-207.
- Bieńko, M. (2008-2009). Współczesne skrypty bycia razem. Zamierzony i realizowany projekt scenariuszy ról małżeńskich. *Młodzież a rodzina. Roczniki Socjologii Rodziny*, 19, 71-90.
- Bożek A, Nowak P.F., Blukacz M. (2020). The Relationship Between Spirituality, Health-Related Behavior, and Psychological Well-Being. *Front. Psychol.* 11:1997. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01997>
- Bozhabadi, F., Beidokhti, A., Shaghaghi, F., Parimi, A., Kamali, Z., Gholami, M. (2020). The Relationship between religious orientation and promotion of sexual satisfaction and marital satisfaction in women of reproductive age. *Journal of Education and Health Promotion*, 9, 53. (Za:) <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7255582/> (dostęp: 8.01.2024)
- Braun-Gałkowska, M. (1979). Powodzenie małżeństwa a postawa religijna małżonków. *Roczniki Filozoficzne*, 27(4), 71-84.
- Braun-Gałkowska, M. (1980). *Miłość aktywna. Psychiczne uwarunkowania powodzenia małżeństwa*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Braun-Gałkowska, M. (1984). Znaczenie religijności małżonków. (W:) T. Kukołowicz (red.), *Z badań nad rodziną*, 57-67. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Braun-Gałkowska, M. (1992). *Psychologiczna analiza systemów rodzinnych osób zadowolonych i niezadowolonych z małżeństwa*. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Braun-Gałkowska, M. (2020). *Sprawy drobne*. Lublin: Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej.
- Brudek, P., Ciuła, G. (2013). Hierarchia wartości a satysfakcja ze związku małżeńskiego u osób w okresie późnej dorosłości. *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*, 46(2), 371-386.
- Brudek, P., Lachowska, B. (2014). Religijny system znaczeń a jakość relacji małżeńskiej na poziomie ogólnym oraz na poziomie pary. (W:) K. Skrzypińska, H. Grzymała-Moszczyńska, M. Jarosz (red.), *Nauka wobec religijności i duchowości człowieka*, 117-134, Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Brudek, P., Steuden, S. (2015). Religijne korelaty zadowolenia z małżeństwa w okresie późnej dorosłości. (W:) M. Guzewicz, S. Steuden P. Brudek (red.), *Oblicza starości we współczesnym świecie. Perspektywa społeczno-kulturowa*, Vol. 2, 15-44, Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Bukalski, S. (2016). Religijność jako kryterium jakości narzeczeństwa i małżeństwa. *Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie* 23, 247-262.
- Chlewiński, Z. (1982). Rola religii w funkcjonowaniu osobowości. (In:) *Psychologia religii*, 61-76, Lublin: Wydawnictwo Towarzystwa naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Chlewiński, Z. (1991). *Dojrzałość, osobowość, sumienie, religijność*. Kraków: Wydawnictwo „W Drodze”.
- Cho, D.W. (2014). The Influence of Religiosity and Adult Attachment Style on Marital Satisfaction among Korean Christian Couples Living in South Korea. *Doctoral Dissertations and Projects*, 876, 71-86.
- Curtis, K.T., Ellison, C. (2002). Religious heterogamy and marital conflict. *Journal of Family Issues*, 23(4), 551-576.
- Czernik, T. (2011). Jedno czy wiele doświadczeń religijnych w poglądach Williama Jamesa, *Perspectiva Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne*, Rok X, 1(18), 35-45.

- Czyżkowska, A., Ciecuch, J. (2022). Marital goals: Circular value-based model and measurement. *Current psychology*, 41, 3401-3417. <https://doi.org/10.1007/s12144-020-00787-0>
- Dakowicz, A. (2014). Powodzenie małżeństwa. Uwarunkowania psychologiczne w perspektywie transgresyjnego modelu Józefa Kozielskiego. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana.
- Dakowicz, A. (2021). Zadowolenie z małżeństwa. Pedagogiczne implikacje dotyczące osobistego rozwoju małżonków, relacji małżeńskich i rodzicielskich. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku. (Za:) <http://hdl.handle.net/11320/12590> (dostęp: 04.05.2022).
- Dakowicz, A. (2021). Związek małżeński jako szansa lub zagrożenie dla rozwoju moralno-duchowego małżonków. (W:) J. Zabielski (red.), *Zagrożenia moralno-duchowe jako wyzwanie współczesności*, 73-84, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW.
- David, P., Stafford, L. (2015). A relational approach to religion and spirituality in marriage: The role of couples, religious communication in marital satisfaction. *Journal of Family Issues*, 36(2), 232-249. <https://doi.org/10.1177/0192513X13485922>
- DeMaris, A., Mahoney, A., Pargament, K.I. (2010). Sanctification of marriage and general religiousness as buffers of the effects of marital inequity. *Journal of Family Issues*, 31(10), 1255-1278. <https://doi.org/10.1177/0192513X10363888>
- Dew, J.P., Uecker, J.E., & Willoughby, B.J. (2020). Joint religiosity and married couples' sexual satisfaction. *Psychology of Religion and Spirituality*, 12(2), 201-212. <https://doi.org/10.1037/rei0000243>
- Dew, J., Wilcox, W.B. (2013). Generosity and the Maintenance of Marital Quality. *Journal of Marriage and Family*, 75, 1218-1228. <https://doi.org/10.1111/jomf.12066>
- Dollahite, D.C., Marks, L.D., & Dalton, H. (2018). Why religion helps and harms families: a conceptual model of a system of dualities at the nexus of faith and family life. *Journal of Family Theor & Review*, 10(1), 219-241. <https://doi.org/10.1111/jftr.12242>
- Dudley, M.G., Kosinski, F.A. (1990). Religiosity and marital satisfaction: A research note. *Review of Religious Research*, 32, 78-86. <https://doi.org/10.2307/3511329>
- Dziedzic, J. (2016). Religijność a postawy moralne polskiej młodzieży. *Polonia Sacra*, 20(4), 67-86. <https://doi.org/10.15633/ps.1927>
- Elżanowska, H. (2012). Skala Powodzenia Małżeństwa w badaniach prowadzonych pod kierunkiem Profesor Marii Braun-Gałkowskiej. (W:) I. Ulfik-Jaworska, A. Gała (red.), *Dalej w tę samą stronę*, 61-87. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Fard, M.K., Shahabi, R., Zardkhaneh, S.A. (2013). Religiosity and marital satisfaction. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 82, 307-311.
- Ghaibi, E., Soltani Manesh, M.R., Jafari Dezfouli, H., Zarif, F., Jafari, Z., & Gilani, Z. (2022). Comparison of Marital Satisfaction, Emotional Divorce and Religious Commitment among Nurses and Staff of Ahvaz Government Hospitals. *Eurasian Journal of Chemical, Medicinal and Petroleum Research*, 1(1), 33-39. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7353470>
- Greszta, E., Ryś, M., Trębicka, P., Hoffer-Buczowska, L. (2020). Poczucie więzi z współmałżonkiem a poziom stresu i wypalenie się sił psychicznych u rodziców dzieci z autyzmem. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 41(1), 340-358. <https://doi.org/10.34766/fetr.v41i1.239>
- Homaei, R., Bozorgi, Z.D., Ghahfarokhi, M.S. M., Hosseinpour, S. (2016). Relationship between Optimism, Religiosity and Self-Esteem with Marital Satisfaction and Life Satisfaction. *International Education Studies*, 9(6), 53-61.
- Hunt, R.A., King, M.B. (1978). Religiosity and marriage. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 17(4), 399-406.
- Hwang W., Yoon J., Silverstein M., Brown M.T., (2019). Husband-Wife Religious Discordance, Marital Satisfaction, and Risk of Marital Dissolution in Two Generations. *Journal of Family Issues*, 40(9), 1201-1223. <https://doi.org/10.1177/0192513X19835871>
- James, W. (2001). *Doświadczenia religijne*. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Janiszewski, L. (1986). *Sukces małżeński w rodzinach marynarzy: studium socjologiczne*. Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jankowska, M. (2016). Komunikacja pomiędzy małżonkami a ocena jakości związku małżeńskiego. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 28(4), 119-139.
- Jaworski, R. (1989). *Psychologiczne korelaty religijności personalnej*. Lublin: RW KUL.
- Jaworski, R. (2002). Psychologiczna analiza religijności w perspektywie komunikacji interpersonalnej. *Studia Psychologica: Theoria et Praxis*, 3, 143-166.
- Juroszek, W. (2019). *Psychopedagogiczne uwarunkowania odroczenia decyzji o rozwodzie: porównanie małżonków rozwodzących się i zawieszających postępowanie rozwodowe*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Kasik, M. (1998). Religijność a osobowość: typy postaw religijnych a obraz siebie, *Studia Włocławskie*, 1, 169-178.
- Kaźmierczak, A. (2017). Postawy do wiary i stosunek do religii człowieka współczesnego. (W:) *Humanitarian Corpus: collection of scientific articles on contemporary problems of philosophy, cultural studies, psychology, pedagogy and history*, 45-51. https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18473/gumkorpus_10.pdf (dostęp: 02.05.2022).
- Kiełek-Rataj, E. (2013). Religijność personalna a satysfakcja z małżeństwa. *Family forum*, 3, 97-113. <https://czasopisma.uni.opole.pl/index.php/ff/article/view/889>
- Kim, J.J., Muise, A., Sakaluk, J.K., Rosen, N.O., Impett, E.A. (2020). When Tonight Is Not the Night: Sexual Rejection Behaviors and Satisfaction in Romantic Relationships. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 46(10), 1476-1490.
- Komorowska-Pudło, M., (2014) System wartości Schelerowskich a postawy dorosłych wobec wybranych aspektów relacji w heteroseksualnych związkach intymnych. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 17(1), 57-91.
- Krok, D. (2012). Znaczenie religijności w formowaniu jakości życia małżonków. *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego*, 32, 55-72.
- Kwak A. (2009). Rodzina i młodzież: teoria i badania. *Roczniki Socjologii Rodziny*, XIX (2008-2009), 51-70.
- Lambert, N.M., Dollahite, D.C. (2006). How religiosity helps couples prevent, resolve, and overcome marital conflict. *Family Relations*, 55(4), 439-449.
- Leonhardt, N.D., Busby, D.M., Hanna-Walker, V.R., & Leavitt, C.E. (2021). Sanctification or inhibition? Religious dualities and sexual satisfaction. *Journal of Family Psychology*, 35(4), 433-444. <https://doi.org/10.1037/fam0000796>
- Lester, A.M. (2013). *Religious similarity and relationship quality*, PhD Dissertation. <https://doi.org/10.32469/10355/42963>
- Machalski, J. (2019). Korelacje między religijnością a poczuciem sensu życia młodzieży szkół ponadgimnazjalnych w Poznaniu w świetle koncepcji Viktora E. Frankla i Dirka Hutsebauta. *Humaniora. Czasopismo Internetowe*, 27(3), 61-77. <https://doi.org/10.14746/h.2019.3.5>
- McDonald, J.E., Olson, J.R., Lanning, A.H., Goddard, H.W., & Marshall, J.P. (2018). Effects of Religiosity, Forgiveness, and Spousal Empathy on Marital Adjustment. *Marriage & Family Review*, 54, 393-416.
- Mishra, S.K., Togneri, E., Tripathi, B., & Trikamji, B. (2017). Spirituality and Religiosity and Its Role in Health and Diseases. *Journal of Religion and Health*, 56(4), 1282-1301. <https://doi.org/10.1007/s10943-015-0100-z>

- Norton, R. (1983). Measuring marital quality: A critical look at the dependent variable. *Journal of Marriage and the Family*, 45(1), 141-151.
- Oleś, P. (1989). *Kwestionariusz do badania kryzysu w wartościowaniu. Podręcznik*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Psychologiczne.
- Olson, J.R., Marshall, J.P., Goddard, H.W., & Schramm, D.G. (2016). Variations in Predictors of Marital Satisfaction Across More Religious and Less Religious Regions of the United States. *Journal of Family Issues*, 37(12), 1658-1677. <https://doi.org/10.1177/0192513X14560643>
- Olson, J.R., Marshall, J.P., Goddard, H.W., Schramm, D.G. (2015). Shared religious beliefs, prayer, and forgiveness as predictors of marital satisfaction. *Family Relations*, 64(4), 519-533.
- Opalach, C. (2003). Jakość relacji małżeńskiej osób zaangażowanych w Domowy Kościół Ruchu Światło-Życie. *Studia Warmińskie*, 40, 199-219.
- Opalach, C. (2012). Religijność personalna małżonków a ich postawy małżeńskie. *Studia Warmińskie*, 49, 211-225.
- Orłowski, G. (2018). Czynniki warunkujące powodzenie małżeństwa. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 35(3), 19-39.
- Otero, M.C., Wells, J.L., Chen, K.H., Brown, C.L., Connelly, D.E., Levenson, R.W., Fredrickson, B.L. (2020). Behavioral indices of positivity resonance associated with long-term marital satisfaction. *Emotion*, 20(7), 1225-1233.
- Plopa, M. (2011). *Psychologa rodziny: teoria i badania*. Kraków: Wydawnictwo Impuls.
- Plopa, M., Rostowski, J. (2016). Kwestionariusz Dobranego Małżeństwa (KDM-2). (W:) M. Plopa (red.), *Więzi w małżeństwie i rodzinie. Metody badań*, Kraków: Wydawnictwo Impuls.
- Popielski, K. (1996). Psychologiczno-egzystencjalna interpretacja problematyki sensu i sensowności. (W:) K. Popielski (red.), *Człowiek – wartości – sens*, 50-53, Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Rostowski, J. (1987). *Zarys psychologii małżeństwa*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ryś, M. (1994). Jakość i trwałość małżeństwa: propozycja skali. *Problemy Rodziny*, 34(3), 19-24.
- Ryś, M. (2004). Jakość związku małżeńskiego a poziom bliskości małżonków i sposoby rozwiązywania przez nich konfliktów. *Studia Psychologica*, 4, 57-68.
- Ryś, M., Greszta, E., Grabarczyk, K. (2019). Intelktualna, emocjonalna i działaniowa bliskość małżonków a ich gotowość do rozwiązywania konfliktów oraz przebaczenia. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 38(2), 221-254.
- Ryś, M., Sztajerwald, T. (2019). Psychologiczne aspekty dojrzałości młodych do małżeństwa. Skala Dojrzałości Psychiczej do Małżeństwa SKALDOM II. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 37(1), 158-183.
- Senko, T. (2018). Zadowolenie z małżeństwa jako podstawa komfortu w rodzinie. *Psychologiczne Zeszyty Naukowe*, 2, 11-28.
- Śliwak, J., Zarzycka, B., Zarosińska, D., Piaszczak, U. (2017). Religijność a komunikacja w małżeństwie. *Kultura–Media–Teologia*, 30, 184-209.
- Spanier, G.B. (1976). Measuring dyadic adjustment: New scales for assessing the quality of marriage and similar dyads. *Journal of Marriage and the Family*, 38(1), 15-28.
- Spanier, G.B., Lewis, R.A. (1980). Marital quality: A review of the seventies. *Journal of Marriage and the Family*, 42, 825-839.
- Suchodolska, A., Gosztyła, T. (2010). Personalność relacji religijnej narzeczonych a jakość ich wzajemnej komunikacji interpersonalnej. *Studia z Psychologii w KUL*, 16, 23-40.
- Sullivan, K.T. (2001). Understanding the relationship between religiosity and marriage: an investigation of the immediate and longitudinal effects of religiosity on newlywed couples. *Journal of Family Psychology*, 15(4), 610 -626.
- Surma, A. (2023). *Satysfakcja seksualna i centralność religijności a satysfakcja ze związku małżeńskiego*. (Za:) <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/318650> (dostęp: 06.11.2023).
- Tykowski, S. (2018). Znaczenie posiadania dojrzałej osobowości u osób przygotowujących się do małżeństwa–szkieł psychologiczny z uwzględnieniem wątku pastoralnego. *Teologia i Człowiek*, 41(1), 117-136. <https://doi.org/10.12775/TiCz.2018.007>
- Tyzka, Z. (1990). Funkcja rodziny – funkcje rodziny. Osiągnięcia teoretyczno-metodologiczne, (W:) Z. Tyzka (red.), *Analiza wybranych funkcji rodzin wielkomięskich*, 11-19. Poznań: Centralny Program Badań Podstawowych CPBP.09.02.
- Walesa, C. (1978). Rozwój zgodności religijnych przekonań i praktyk współmałżonków oraz jej związku z zadowoleniem z małżeństwa. *Roczniki Filozoficzne*, 4(26), 91-113.
- Wańczyk-Welc, A., Marmola, M. (2017) Satysfakcja z małżeństwa u małżonków pochodzących z rodzin rozbitych i niepełnych. *Wychowanie w Rodzinie*, 17(2), 227-240.
- Wandrasz, M. (1998). *Religijność a postawa wobec choroby: badania pacjentów z chorobami nowotworowymi*. Lublin: RW KUL.
- Wnuk, M., Marcinkowski, J.T. (2012). Psychologiczne funkcje religii. *Problemy Higieny i Epidemiologii*, 1(93), 239-243.
- Wojciszke, B. (2017). *Psychologia miłości. Intymność, namiętność, zobowiązanie*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Wojtarkowska, E. (2019). Poziom duchowości i religijności u katolików zaangażowanych i niezaangażowanych w służbę liturgiczną. *Colloquia Theologica Ottoniana*, 1, 201-221.
- Wright, D.M., Rosato, M., & O'Reilly, D. (2017). Influence of Heterogamy by Religion on Risk of Marital Dissolution: A Cohort Study of 20,000 Couples. *European Journal of Population*, 33(1), 87-107. <https://doi.org/10.1007/s10680-016-9398-9>
- Yeganeh, T. & Shaikhmahmoodi, H. (2013). Role of Religious Orientation in Predicting Marital Adjustment and Psychological Well-Being. *Sociology Mind*, 3, 131-136. <http://dx.doi.org/10.4236/sm.2013.32020>
- Zaloudek, J. (2014). Evangelicals' sanctification of marriage through the metaphor of Jesus as a husband. *Religions*, 5(3), 623-647. <https://doi.org/10.3390/rel5030623>
- Zasępa, E. (2002). Personalny wymiar religijności a poczucie koherencji i poczucie bezpieczeństwa. *Studia Psychologica*, 3, 53-67.